

VILIAM JUDÁK

TOTO JE BRÁNA PÁNOVA

*Jubilejné roky
v dejinách Cirkvi*

Publikácia pútavo odhaľuje biblický i historický význam jubilejných rokov v Cirkvi a prináša teologické podnety novodobých pápežov, ako načerpať z pokladov svätého roka v súčasnosti.

Biskup Nitrianskej diecézy a cirkevný historik Viliam Judák sa v prvej časti knihy zameriava na jubileum v kontexte židovstva, najmä na odpustenie a zmierenie, ktoré je jeho podstatou. Objasňuje duchovný význam pútí, históriu hlavných pútnických ciest stredoveku, symboliku otvárania svätých brán i rituálov jubilejného roka, z ktorých sa mnohé zachovali podnes. Druhá časť publikácie prináša chronologický prehľad jubilejných rokov, historický kontext ich slávenia a mnohé zaujímavosti.

„Púť do Ríma má veľmi starobylý pôvod najmä v súvislosti so slávením určitých sviatkov, ako boli spomienky na apoštolov a mučeníkov. Mnohí tam prichádzali, aby získali odpustenie hriechov a omilostenie ,kľúčmi od raja svätého Petra‘.“

Viliam Judák

„Rím nie je hocijaké mesto, nikdy nebolo a nikdy ani nebude – v dobrom i v zlom zostane jedinečným mestom na svete. Myslieť na Rím ako na mesto s osobitným povolaním nie je nezvyčajná myšlienka.“

Rino Fisichella

www.ssv.sk

eVojtech.sk

QVO VADIS
DOMINE

VILIAM JUDÁK

TOTO JE BRÁNA PÁNOVA

Jubilejné roky
v dejinách Cirkvi

SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA
TRNAVA 2024

© Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., Trnava 2024
ISBN 978-80-8161-655-6

OBSAH

JUBILEJNÉ ROKY V CIRKVI	11
Na prelome tisícročí	12
Všetky cesty vedú do Ríma	17
Miesto odpustenia	19
Pútnické cesty	22
Klobúk, plášť a palica	26
Príťahujúce relikvie	29
Prvý Svätý rok 1300	31
Svätá brána	33
Prípravy na čas zmierenia a obnovy	42
Židovský jubilejný rok	51
 CHRONOLÓGIA JUBILEJNÝCH ROKOV	 59
I. Jubilejný rok 1300 / Bonifác VIII.	59
II. Jubilejný rok 1350 / Klement VI.	79
III. Jubilejný rok 1390 / Urban VI. – Bonifác IX.	90
IV. Jubilejný rok 1400 / Bonifác IX.	98
V. Jubilejný rok 1423 / Martin V.	101
VI. Jubilejný rok 1450 / Mikuláš V.	106
VII. Jubilejný rok 1475 / Sixtus IV.	112
VIII. Jubilejný rok 1500 / Alexander VI.	116
IX. Jubilejný rok 1525 / Klement VII.	119
X. Jubilejný rok 1550 / Július III.	120
XI. Jubilejný rok 1575 / Gregor XIII.	124
XII. Jubilejný rok 1600 / Klement VIII.	127
XIII. Jubilejný rok 1625 / Urban VIII.	136
XIV. Jubilejný rok 1650 / Inocent X.	143
XV. Jubilejný rok 1675 / Klement X.	149
XVI. Jubilejný rok 1700 / Inocent XII., Klement XI.	152
XVII. Jubilejný rok 1725 / Benedikt XIII.	156

XVIII. Jubilejný rok 1750 / Benedikt XIV.	159
XIX. Jubilejný rok 1775 / Pius VI.	167
XX. Jubilejný rok 1825 / Lev XII.	170
XXI. Jubilejný rok 1875 / Pius IX.	174
XXII. Jubilejný rok 1900 / Lev XIII.	178
XXIII. Jubilejný rok 1925 / Pius XI.	185
XXIV. Jubilejný rok 1950 / Pius XII.	197
XXV. Jubilejný rok 1975 / Pavol VI.	208
XXVI. Jubilejný rok 2000 / Ján Pavol II.	218
 VÝZNAM JUBILEA DNES	 243
 Príloha	 255
Prehľad jubilejných (svätých) rokov	255
Prehľad mimoriadnych svätých rokov	256
 Použitá literatúra	 261
Elektronické dokumenty	264
 NÁDEJ NEZAHANBUJE	
Bula o vyhlásení riadneho jubilea roku 2025	265

JUBILEJNÉ ROKY V CIRKVI

Kresťanstvo sa od začiatku prezentuje ako Cesta (porov. *Sk* 9, 2) – cesta nasledovania toho, ktorý o sebe povedal: „Ja som cesta“ (*Jn* 14, 6). K tejto vízii sa kresťania v priebehu dejín neustále vracali.

Po nanebovstúpení Ježiša dostali apoštoli pokyn, aby sa nepozerali túžobne na nebo, ale aby obrátili svoj zrak k zemi (porov. *Mt* 28, 19 – 20). A tak začalo Slovo na ľudských cestách „rýchlo bežať“. V prvých troch storočiach sa rozšírilo do rôznych oblastí sveta sústredených okolo Stredozemného mora, potom sa misia rozšírila a čoskoro sa dostala do odľahlých oblastí Ďalekého východu a do srdca Afriky. Tieto prvé misijné vlny spôsobili apoštoli a ich nástupcovia, ale aj obchodníci a vojaci.

Na začiatku druhého tisícročia došlo k akejsi implózii – cesta z periferie sa vrátila do centra kresťanstva. Na prelome 10. a 11. storočia mala Európa už charakter kresťanského spoločenstva a misijná činnosť v jej jednotlivých oblastiach bola ukončená. Európa nadobudla kontúry, ktoré sú pre ňu charakteristické až do súčasnosti.¹ Výnimkou boli Normani – potomkovia škandinávskych Vikingov, ktorí prešli Európou, ovládli Britániu, juhotalianske oblasti a Sicíliu. V podobnej situácii bola Litva, ktorá prijala kresťanstvo z Poľska až v 14. storočí.

Keď si uvedomíme, že v 10. storočí bola západná Európa zničená, javila sa „Popoluškou“ v porovnaní so skvelo prosperujúcimi hospodárskymi, politickými a kultúrnymi kruhmi byzantskej

1 Podľa odhadov historických demografov mala Európa na prelome 1. a 2. tisícročia približne dvojnásobný počet obyvateľov v porovnaní s obdobím včasného stredoveku. Väčšina obyvateľstva Európy sa živila obrábaním pôdy. Odhaduje sa, že približne od roku 1000 do roku 1300 sa počet obyvateľstva zväčšil v západnej Európe približne dvakrát, teda asi na 80 miliónov. Bubonický mor označovaný ako „čierna smrť“, ktorý roku 1374 prišiel z Číny, však zdecimoval obyvateľstvo o jednu tretinu. Porov. SNOW, P.: *Dejiny sveta. Mapa za mapou*. IKAR, Bratislava 2022, s. 114 – 115.

a arabskej civilizácie či s kvitnúcimi kultúrami Indie a Číny. Na sklonku 13. storočia bola situácia iná a Byzancia sa stala vo vzťahu k „latinikom“ skôr „Popoluškou“. Taktiež pozícia islamu bola na sklonku stredoveku slabšia ako pred niekoľkými storočiami. Ázia sa po poslednom nevydarenom pokuse o zjednotenie obrovských teritórií Mongolmi uzatvárala do odlišných civilizačných oblastí a vstúpila na niekoľko storočí do obdobia stagnácie. Zatiaľ čo v Európe v tomto období prebiehal vývojový dynamizmus, pozícia Európy sa v neskorších storočiach upevňovala a západoeurópske kresťanstvo získalo celosvetový dosah. Do konca stredoveku zostala Európa uzatvoreným svetom a jej národy tvorili jednu veľkú kresťanskú spoločnosť – *christianus populus* – a potom sa opäť rozšírila do neznámeho sveta. Tentoraz po cestách misií kráčali najmä rehoľníci. Chudobní, bosí, v chatrnom odeve po stopách svätých Františka a Dominika sa ich misia ponorila do ázijských plání, potom prišlo na rad Maroko. V roku 1490 vzniklo prvé kresťanské kráľovstvo v Afrike, v Kongu, nasledovalo objavenie Ameriky (1492) a cesty do Indie (1498), Mexika až do Číny a Japonska. Božie Slovo tak cestovalo rýchlym tempom.

NA PRELOME TISÍCROČÍ

Vznešenosť prvých storočí druhého tisícročia spočívala aj v novom pokolení intelektuálov Európy: štúdium starovekej literatúry, práva rímskeho aj kánonického, prebúdžanie intelektuálnej zvedavosti, ktorá siahala po pokladoch filozofickej i vedeckej gréckej literatúry; to sú mnohoraké aspekty kultúrnych premien v Európe. Okrem spomenutého sa do popredia dostali aj objavy prírody. V teologických textoch tohto storočia sa objavuje pojem *universitas* ako označenie celého stvorenia (kozmu), pričom sa zdôrazňuje jeho krása a harmónia. Svet sa stáva predmetom obdivu a kontemplácie, vedie k oslave Boha a ako dôsledok prináša rozvoj dôkladnej vedy. Stredoveká filozofia a teológia dostávajú nové podnety z novoobjavenej gréckej filozofie ako aj arabského

myšlienkového sveta. Tak vznikol nový prúd, známy pod menom scholastika, ktorá prostredníctvom univerzít ovplyvňovala charakter teológie stredoveku až po prah novej doby.

Spojenectvo Cirkvi a ríše bolo nielen zdrojom opakujúcich sa napätí, ale otvorilo náboženskému elánu nové horizonty a úlohy. Snaha reagovať na ne privolala množstvo osobností a hnutí. Väčšina laikov zapálených pre vieru vstúpila s nadšením do novovzniknutých reholí a spoločenstiev (kamalduli, kartuziáni, cisterciáni, premonštráti, augustiniáni-emeriti atď.). Ich cieľom sa stal *vita apostolica* – jednoduchý život v chudobe a bratskej láske, nasledovanie „chudobného a trpiaceho Krista“ na spôsob života kresťanov pôvodnej jeruzalemskej cirkvi. Walter Nigg vysvetľuje vznik nových spoločenstiev ako „odpoveď svätých“ na potreby doby.² Prejavovali sa rozmanitými formami zbožnosti, lásky k blížnemu, ochotou veriť k obetiam, ale aj v umení, literatúre a v účasti na veľkých spoločenských úlohách. Nový druh reformy neobišiel ani laikov. Silný náboženský duch sa prejavil predovšetkým v križiackych hnutiach.

Dvanáste storočie zas vnáša do kresťanstva západnej Európy nové elementy neznáme predchádzajúcim pokoleniam. V západnej Európe sa v tomto storočí šíria nové ideály, kryštalizujú sa nové postoje a kultúrne vzory. Tieto premeny boli také vznešené, že rozhodli o charaktere európskej kultúry.

Aj keď sme v druhom desaťročí tretieho tisícročia, výzva pozeráť sa do budúcnosti nám nebráni obrátiť sa k minulosti. Od roku 1300 sú na ceste Cirkvi míľnikmi jubilejné či sväté roky. Jeden z dôvodov bol eschatologický. Na prelome prvého a druhého tisícročia, ale aj v nasledujúcom období, sa krčovito očakával koniec sveta. Keď Jeruzalem padol a križiacke ťaženie sa stretávalo s neúspechom zavŕšeným pádom pevnosti Akkon (1291), pre mnohých to bolo znakom, že sa blíži katastrofa. Bola to azda predohra k príchodu Antikrista?

2 HLAD, L.: *Cirkev v postmoderne. Náčrt katolíckej ekleziológie*, 2016, s. 65

Medzi spirituálmi sa rozšírila fáma, že svätý František z Assisi je „anjelom šiestej pečate“, po ktorej sa ľudia pod čiernym slnkom a krvavým mesiacom ukryjú v jaskyniach a budú čakať na „deň hnevu“ (Zjv 6, 12 – 17). Napríklad katalánsky lekár Arnaldus de Villa Nova v roku 1297 napísal, že koniec 13. storočia sa bude zhodovať s „posledným časom“ protibonifákových polemík. Parížan Jean Quidort zas urobil matematický výpočet: pripočítal Kristove roky k roku 1260 (začiatok tretieho veku Joachima z Fiore), a tak dospel k roku 1294, čo je rok zvolenia Bonifáca VIII., ktorý podľa neho znamenal začiatok definitívneho úpadku kresťanského náboženstva, po ktorom by mal prísť Antikrist.³

Ďalším významným aspektom tohto obdobia boli púte. Cez Európu sa od začiatku kresťanstva tiahla hustá sieť dôležitých pútnických ciest, po ktorých putovali kresťania z východu na západ a zo severu na juh: do Ríma k hrobom apoštolov Petra a Pavla alebo do Palestíny k miestam života a smrti Ježiša, či k najkrajnejšiemu miestu Európy (*Finis terrae*) do Santiaga de Compostela k hrobu apoštola svätého Jakuba staršieho či k hrobu svätého Martina do Tours. Aj prostredníctvom modlitieb na púťach sa stávala Európa kresťanskou.

Bolo by chybou predstavovať si človeka stredoveku ako usadeného na svojom území, bez akejkoľvek túžby pohnúť sa z domu a prekročiť hranice svojho prostredia. Takýto všeobecne rozšírený dojem sa javil ešte väčšmi opodstatnený od 13. storočia, keď vznikali mnohé nové mestá, čo mohlo navodzovať predstavu o lokálnom patriotizme a zakorenenosti stredovekého človeka v jeho životnom priestore. Skúsenosť z cestovania sa v stredoveku často kryla s púťou a bola motivovaná túžbou po telesnom alebo duchovnom uzdravení. Praktizovanie pútí rozšírené už v ranom kresťanstve sa ešte zintenzívnilo v neskorom stredoveku. Popri dobrých skutkoch

3 MEZZARDI, L. (ed.): *Giubilee e Anni Santi. Storia, Significato e Devozioni*, 2015, s. 7

uložených ako pokánie, pôstoch a telesnom umŕtvovaní sa začala vyžadovať aj *peregrinatio religiosa*, čiže cesta s náboženskými cieľmi.⁴

Cesta do ďalekej cudziny pre vtedajších pútnikov predstavovala vykročenie do ozajstného neznáma, odkiaľ sa už nemusia vrátiť. Počítali s tým, a preto podnikli všetky potrebné kroky, aké sa robia na sklonku života. Usporiadali si podlžnosti voči Bohu i ľuďom, čo znamenalo absolvovanie spovede, zmierenie sa s nepriateľmi, vrátenie dlžôb, zabezpečenie majetku výberom vhodného správcu či formou zálohy a, samozrejme, spísanie testamentu. Pred cestou bolo tiež potrebné požiadať o povolenie toho, kto mal nad pútnikom dozornú moc alebo nárok na jeho služby, teda zemepána, manžela, farára, opáta či biskupa.

Ženy pri získavaní povolenia čelili náročnejším prekážkam, vydaté potrebovali povolenie manželov ako zákonných zástupcov i partnerov zároveň, slobodné ženy zasa podliehali právomoci otca. Teoreticky patrilo ženám rovnaké právo ako mužom vykonávať akúkoľvek bohumilú činnosť, keďže podľa kánonického práva mali duše mužov a žien v Božích očiach rovnakú dôležitosť. Pútnici sa podobne ako vdovy v rámci cirkevného práva klasifikovali ako *miserabiles personae*, teda osoby, ktoré si smeli nárokovať na milosrdenstvo a podporu blízkych. Z tohto dôvodu platil právny status pútnika pre obe pohlavia. Žena však musela mať nielen ekonomické zdroje, aby sa mohla stať pútničkou, ale potrebovala aj povolenie manžela tieto zdroje použiť. Najschodnejšou možnosťou bolo zúčastniť sa na púti spolu s ním. Väčšiu voľnosť mali finančne zabezpečené vdovy, iba ony sa mohli rozhodnúť vydať sa na púť bez mužského príbuzného, stačilo im povolenie miestneho farára.

4 Výraz „pútník“ označuje toho, kto je „mimo mesta“ (*per e ager*: ten, kto je na poli). Pútník je teda cudzincom a uvedomuje si stav pravého veriaceho, ktorý je v stave večného vyhnanca na tejto zemi, túži dosiahnuť zaslúbenú zem, raj – svoju jedinou vlasť. Medzitým hľadá sväté miesta, ktoré posvätil svojou prítomnosťou Boh (Svätá zem), Panna Mária (Nazaret, Efez, potom Loreto a mariánske svätyne) či anjeli alebo svätí (Gargano, Santiago de Compostela, atď.).

Okrem finančných možností zvažovali pútnici svoju fyzickú zdatnosť a zdravotný stav. Pre majetných to vyžadovalo aj zabezpečenie správy majetku. Panovníci a aristokracia si v predstihu vybavili v pápežskej kancelárii dokumenty a sprievodné listy, ktoré im mali zaisťovať bezpečný prechod jednotlivými územiami alebo ich oprávňovali používať počas cesty prenosný oltár, zvoliť si vlastného spovedníka a podobne.⁵ Tieto štruktúry sa vybudovali postupne, najmä vo vrcholnom stredoveku, pretože spočiatku mnohí pútnici putovali bez presných mét a hierarchia sa obávala, že by davu tulákov mohli vyvolať výtržnosti, simulovať zázraky alebo praktizovať pochybné rituály oberajúce púť o jej hlboký náboženský význam. Z tohto dôvodu boli pokusy zaviesť disciplínu, určiť presné predpisy a ciele, ku ktorým sa malo púťovať.

Pred odchodom na púť, zvyčajne v deň odchodu, prijali pútnici slávnostné požehnanie, ktoré malo svoju ustálenú liturgickú formu (*Ordo pro peregrinantibus*). Jednoduchým pútnikom sa udeľovalo požehnanie vo farskom kostole, vyššie postaveným v ich súkromnej kaplnke alebo v kláštornej kostole, ktorý patrila pod patronát rodiny. Najprv sa pútnici vyspovedali a potom nasledovala votívna omša, kde prijali slávnostné požehnanie, ktorému predchádzali spevy žalmov a modlitby prosieb. Potom kňaz, odriekajúc špeciálne formuly, požehnal prítomným palicu, batoh, pútnický kríž a kabát (*Ad baculum, Ad peram, Ad crucem, Ad vestimentum*) a odovzdával ich naspäť pútnikovi:

„V mene nášho Pána Ježiša Krista.

Vezmi si tento batoh ako znak svojej púte,
aby si prišiel do domu Petra a Pavla, kam sa chceš vydať,
očistený a oslobodený,
a po skončení cesty sa k nám vráť bez úhony a s radosťou.
Nech dá Boh, ktorý žije a kraluje na veky vekov. Amen.“⁶

5 HLAVAČKOVÁ, M.: *Pútnik. Sonda do života stredovekých pútnikov. Kráľ Mikuláš Ujľaki a jeho cesta do Ríma*, 2022, s. 95 – 96

6 Tamže, s. 103 – 104

V Katedrále svätého Martina v Spišskej Kapitule sa kňaz lúčil s pútnikmi do Jeruzalema či Ríma takýmito slovami: „Pop(ro)ste mileho pana buoha za werne puthnýky, ktery puthugy k buoze(m) u hrobu, ksswetthe(m) v petru nebo gdez kolywek wmeno boze, ze bygich pan buoh raczyl wesdrawy nossity a ku domov prziwesty smenssmy hrechyn azwathu radosczu.“⁷

VŠETKY CESTY VEDÚ DO RÍMA

Púť do Ríma má veľmi starý pôvod najmä v súvislosti so slávením určitých sviatkov ako boli spomienky na apoštolov a mučeníkov. Mnohí tu prichádzali, aby získali odpustenie hriechov a omilostenie „kľúčmi raja svätého Petra“.⁸

O tomto meste právom platí, že „Rím nie je hocaké mesto, nikdy nebolo a nikdy ani nebude – v dobrom i zlom zostane jedinečným mestom na svete“, a preto „myslieť na Rím ako na mesto s osobitným povolaním nie je nezvyčajná myšlienka“.⁹ Výnimočnosť Ríma nie je primárne povahy geografickej, kultúrnej či jurisdikčnej, ale povahy teologickej. V Ríme je prítomná Cirkev opísaná na priečelí Lateránskej baziliky slovami: „*Omnium urbium et orbis ecclesiarum mater et caput*“ (matka a hlava cirkví všetkých miest a sveta). Tento nárok je daný „genetickým kódom“ Ríma, ktorým je mučeníctvo a prítomnosť mučeníkov: „kresťanské mesto sa zrodilo v tieni slávy mučeníkov“. Tieto skutočnosti definujú zmysel putovania do

Rímska bazilika okolo roku 1870 (ešte izolovaná na vidieku Ríma)

7 Tieto takzvané *Spišské modlitby* z roku 1479, zachytené ako koncept v rukopise, ktorý vznikol v Spišskej Kapitule (od 16. storočia uložený v Olomouci), sú zapísané „slovenským jazykom“ s prvkami spišského nárečia. Predstavovali spoločné prosby za živých, ktoré v rámci svätej omše zvyčajne nasledovali po čítaní evanjelia a kázne. Okrem prosieb za pútnikov tu nájdeme modlitby za pokoj a mier na zemi, za dobré počasie, za žiakov, za kráľa Mateja a všetkých vládcov. Porov. Tamže, s. 105

8 V 11. storočí sa pútnici smerujúci do Ríma nazývali „romei“, zatiaľ čo výraz „peregrinus“ (pútnik) dostali tí, ktorí putovali do svätej v Santiagu de Compostela, a „palmieri“ sa volali pútnici do Jeruzalema podľa malého palmového listu, ktorý nosili na znak uznania. Porov. LOVISON, M. F.: I Giubilei del XVII. secolo, In: *Giubilei e Anni Santi. Storia, Significato e Devozioni*, 2015, s. 144

9 FISICHELLA, R.: *Znamenja jubilea*, 2000, s. 44

Erb Peregrinatio ad Petri
Sedm (púte do Petrovho
sídla)

Ríma, ktorý spočíva v pochopení mučeníctva. V tomto zmysle cieľ putovania prorocky koriguje aj mentalitu súčasného postmoderného človeka i kresťana, u ktorého „vydávanie svedectva o viere sa stáva stále ťažkopádnejším, unaveným a ľahostajným“. ¹⁰ Túžba hľadať pravdu viery je od pradávna cieľom každého človeka, nielen pútnika. ¹¹ Preto cieľ putovania – hľadať v Ríme Cirkev mučeníkov – je protipólom k opísaným trendom „sekularizácie spásy“. ¹² Napríklad už tým, že s putovaním je tradične spojená fyzická i duchovná námaha ako i prekonávanie rôznych prekážok.

Už od prvých kresťanských storočí bol cieľ pútnikov v Ríme zameraný na hroby apoštolov svätých Petra a Pavla. Potvrdzujú to nápisy v katakombách a nápisy nazývané *Inscriptiones* pápeža Damasa. Itineráriá (cestopisné denníky) boli známe od 6. storočia (zmienky o nich sú v diele *Papiri degli oli di Monza*), v spise *Mirabilia Urbis Romae* (*Zázraky mesta Ríma*) sú opísané rímske chrámy pre návštevníkov z celého sveta, aby videli Sväté mesto *par excellence*.

Cieľom pútnikov boli aj katakomby, ktoré však boli čoskoro opustené aj napriek zámeru pápežov Hadriána I. a Leva III. zachovať ich sprístupnené. Mnohé relikvie boli prenesené do rímskych chrámov: do Baziliky svätých apoštolov na Apijskej ceste (neskôr Bazilika svätého Šebastiána); do ostijskej Baziliky svätého Pavla; konštantínovskej Baziliky svätého Petra, ako aj do Lateránskej baziliky svätého Jána, Chrámu Panny Márie Väčšej, Chrámu svätého Klimenta, Chrámu svätého Vavrinca na Tiburtine a ďalších chrámov aj mimo Ríma. Návštevnosť chrámu sa nepochybne zvýšila v deň, v ktorom sa slávila liturgická slávnosť svätca pri jeho relikviách. ¹³

¹⁰ Tamže

¹¹ KONDRLA, P.; MATURKANIĆ, P.; TARAJ, M.; KURILENKO, V.: Philosophy of Education in Postmetaphysical Thinking. In: *Journal of Education Culture and Society* 13 (2), 2022, s. 19 – 29

¹² JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio* (čl. 11), 1997

¹³ GATTO, L.: *Breve storia degli Anni santi. Origini, vicende, luoghi e protagonisti dell'evento più importante della Chiesa cattolica*, 1999, s. 36 – 37

MIESTO ODPUSTENIA

Je známe, že už za čias Karola Veľkého boli do Ríma posielaní zločinci v reľaziach, ktorí sa previnili ťažkými zločinmi, aby získali odpustenie.

Niektoré „smrteľné hriechy“ (odpadlictvo, cudzoložstvo, vražda) mohol odpustiť len pápež a ním poverení kňazi – penitenciári.¹⁴

Jestvujú viaceré dôkazy datované do roku 1033, ktoré opisujú „láskavé odporúčanie strážcovi kľúčov, aby ich udelil na Veľkú noc – na výročie zmŕtvychvstania“.

Rok 1208 bol v rímskej kúrii považovaný za „jubilejný rok“, to znamená „rok odpustenia“. V tomto roku pápež Inocent III. ustanovil, že prvú nedeľu po oktáve Zjavenia Pána sa bude konať procesia s plátnom Spasiteľa z Baziliky svätého Petra do Chrámu Ducha Svätého, aby plátno „kresťanský ľud videl a uctil hymnami, spevmi, žalmami a pochodňami“. Procesia sa volala Jubileum a zachovala sa údajne až do pontifikátu Klementa V. (1304 – 1314). Ďalšie milosti Večného mesta boli zverejnené v roku 1233 v súvislosti s hnutím Aleluja a v roku 1260 v súvislosti s flagellantmi (hnutím, ktorého členovia sa na znak pokánia bičovali).

Pápež Alexander v roku 1181 udelil odpustky na tri roky pútnikom prichádzajúcim zo Švajčiarska, ktoré boli spojené s návštevou Baziliky svätého Petra a s výstavbou Nemocnice Santa Maria v Sassiu. Do 13. storočia boli tieto milosti s najväčšou pravdepodobnosťou udelené vo forme čiastočných odpustkov.¹⁵ Pápež Urban II. pri vyhlásení križiackej výpravy v roku 1095 vo francúzskom

14 Napríklad nórska kráľovná prišla do Ríma za pápežom Alexandrom III. žiadať o odpustenie cudzoložstva.

15 Učenie Cirkvi o odpustkoch hovorí: „Odpustky sú odpustenie časného trestu pred Bohom za hriechy už odpustené z hľadiska viny, ktoré náležite disponovaný veriaci za istých určených podmienok dosahuje pomocou Cirkvi, ktorá ako služobníčka vykúpenia svojou mocou rozdáva a udeľuje poklad zadostučinení Krista a svätých“ (Norma 1). O ich hodnote Cirkev učí: „Odpustky sú čiastočné alebo úplné podľa toho, či od čiastočného trestu, ktorý treba odpykať za hriechy, oslobodzujú čiastočne alebo úplne“ (Norma 2). Porov. *Enchiridion odpustkov*. SSV, Trnava 2002, s. 25

ODPUSTKY

„Odpustky sú odpustenie časného trestu pred Bohom za hriechy už odpustené z hľadiska viny, ktoré náležite disponovaný veriaci za istých určených podmienok dosahuje pomocou Cirkvi, ktorá ako služobníčka vykúpenia svojou mocou rozdáva a udeľuje poklad zadostučinení Krista a svätých.“
Ohľadom ich hodnoty Cirkev učí: „Odpustky sú čiastočné alebo úplné podľa toho, či od čiastočného trestu, ktorý treba odpykať za hriechy, oslobodzujú čiastočne alebo úplne.“
(Enchiridion odpustkov)

Clermonte vyhlásil odpustky „svätej vojny“ pre všetkých, ktorí sa vydali na cestu do Jeruzalema „z čírej zbožnosti, nie pre česť a peniaze, ale aby oslobodili Božiu Cirkev – bude táto cesta znamenať úplné pokánie“. Bol to prvý príklad plnomocných odpustkov. Tieto odpustky bolo možné získať aj v nebezpečenstve smrti (*in articulo mortis*): „Vykúpte si zo zaľúbenia hodnou poslušnosťou Božiu milosť, aby vám vaše hriechy, ktorými ste vzbudili jeho hnev, rýchlo odpustil za také zbožné skutky a na príhovor všetkých svätých. My však skrze milosrdenstvo Božie, a s podporou svätých apoštolov Petra a Pavla odpustíme tresty všetkým veriacim, ktorí sa chopia zbrane proti pohanom a podrobia sa ťarche pútnického ťaženia. Tresty, ktoré na nich uvalila Cirkev pre ich hriechy. A ten, kto tam v pravom pokání padne, môže pevne veriť, že sa mu odpustia jeho hriechy a bude mať účasť na ovocí večného života.“¹⁶

V 13. storočí sa stretávame s udelením dvoch ďalších plnomocných odpustkov spojených s návštevou chrámov, ktoré bolo možné získať aj v nebezpečenstve smrti. Pápež Honorius III. na prosbu svätého Františka udelil v roku 1216 plnomocné odpustky tým, ktorí 2. augusta navštívia kostol Santa Maria degli Angeli Porciuncula v Assisi.¹⁷ Podobné odpustky, označované ako *Perdonanza Celestiana*, udelil pápež Celestín V. v roku 1294 listinou *Inter sanctorum*

16 FRÖHLICH, R.: *Dva tisíce let dějin církve*, 1999, s. 93 – 94

17 „Porciunkula“ znamená malá porcia, malý kúsok zeme s kostolíkom, ktorý bol zasvätený Matke Božej anjelov v Assisi. Porciunkula sa pre Františka stala miestom, na ktorom konečne „pochopil evanjelium“, ako sa sám vyznáva. František v júli 1216 navštívil práve zvoleného pápeža Honória III. v neďalekej Perugii, a tam mu predniesol nezvyčajnú prosbu: Pápež by mal všetkým, ktorí do kostolíka v Porciunkule prídu, potom, čo sa vyznali zo svojich hriechov a oľutovali ich, udeliť úplné odpustenie viny a následkov za hriechy za celý ich doterajší život. Odpustky Porciunkuly stanovili na jeden deň v roku, na výročie posvätenia tohto chrámu 2. augusta. Keď svätý František prosil o možnosť získania týchto mimoriadnych plnomocných odpustkov, išlo pri jeho prosbe predovšetkým o tých jednoduchých ľudí, ktorým prostriedky alebo sily na púť do Svätej zeme chýbali, a ktorí nemohli poskytnúť nič okrem svojej viery, svojich modlitieb a svojej ochoty žiť svoju evanjelióvu chudobu. V tomto zmysle sú „porciunkulové odpustky“ pokáním chudobných, ktorým už sám život nadelil dostatok pokánia.

solemnia tým, ktorí po svätej spovedi a svätom prijímaní vstúpia do Baziliky Santa Maria di Collemaggio v L'Aquile v čase od vešpier 28. augusta do vešpier nasledujúceho dňa, teda na sviatok mučeníckej smrti (sťatia) svätého Jána Krstiteľa (29. augusta).¹⁸

PÚTNICKÉ CESTY

Vo vrcholnom stredoveku ožila myšlienka antického Ríma, teraz však v duchovnom zmysle: „Všetky cesty vedú do Ríma.“ Tepny vybudované v cisárskom období na vojenské ciele slúžili pútnikom smerujúcim do Ríma a obnovili sa či vznikli útulky pre putujúcich. V západných Alpách boli najfrekventovanejšími prechodmi Piccolo San Bernardo a Moncenisio, z ktorých v našej dobe vznikla pútnická cesta Via Francigena, ktorej trasa viedla cez Appennino popri mestách Bologna, Lucca, Florencia a Siena; prechádzala cez Montefiascone a Viterbo až po Monte Mario (Vrch radosti), z výšky ktorého mohli pútnici obdivovať Rím. V stredných Alpách boli rôzne prechody, medzi inými San Bernardino alebo Gottardo; tým, čo prichádzali z Nemecka a Rakúska, vyhovoval prechod v Brennero. Po prekonaní Álp mohli ísť pútnici do Ríma po ceste popri Ligurskej riviére, pokračovať pozdĺž toskánskeho pobrežia alebo cez hlavnú tepnu Francigena. O význame tejto cesty v roku 1300 poskytuje svedectvo Cronaca Senese: „Sienou prechádzal neveriteľný dav.“ Nachádzame aj ďalšie stopy o tomto prechode na náhrobnom nápise benátskeho pútnika Andrea Moroniho, uchovaného v kostole Santa Croce vo Florencii a na dvoch epigrafoch, z ktorých jeden pochádzal z Casary, druhý zo sienskeho dómu. Na oboch sú vyryté tie isté verše, ktoré použil spisovateľ Silvestro. Z juhu bola najvýznamnejšia cesta Appia. Spojenie po mori, či už do prístavu Civitavecchia alebo po rieke do takzvaného prístavu Ripa, nikdy nemalo pre prepravu ľudí väčší význam.

18 Pápež František v nedeľu 28. 8. 2022 uskutočnil pastoračnú návštevu mesta L'Aquila, kde pri príležitosti 728. ročníka „Celestínskeho odpustu“ otvoril Svätú bránu (ako prvý pápež) a stretol sa s obeťami zemetrasenia z roku 2009.

PÚTE

Cez Európu sa od začiatku kresťanstva tiahla hustá sieť dôležitých pútnických ciest, po ktorých putovali kresťania z východu na západ a zo severu na juh: do Ríma k hrobom apoštolov Petra a Pavla alebo do Palestíny k miestam života a smrti Ježiša, či k najkrajnejšiemu miestu Európy (Finis terrae) do Santiaga de Compostela k hrobu apoštola svätého Jakuba staršieho, alebo k hrobu svätého Martina do Tours. Aj prostredníctvom modlitieb na púťach sa stávala Európa kresťanskou.

Zatiaľ, čo jednoduchí ľudia putovali do Ríma v malých skupinách, vysokopostavení cestovali na koňoch a vozoch s honosným sprievodom symbolizujúcim prestíž, čo im zaistovalo ochranu a potrebné zázemie. Stav ciest nebol vždy najlepší. Nariadenie mestskej rady v Bologni z októbra 1300 uložilo vykonanie naliehavých prác na spojazdnenie cesty spájajúcej lokality San Rufino a Pietramala, aby sa uľahčil prechod pútnikov do Ríma, ale aj kupcov a všetkých, čo sa potrebovali dostať do Florencie. Počas celého stredoveku pápeži prijímali opatrenia na zmiernenie ťažkostí púcestných – na stálu starostlivosť o zlepšenie stavu už existujúcich ciest, budovanie nových ciest. To spôsobilo, že aj kláštory, katedrálne kapituly, mestské politické inštitúcie či prostí veriaci sa s nábožným úmyslom zapájali do budovania ciest a mostov alebo do ich údržby. Popri ťažkostiach pri cestovaní spôsobených neschodnými cestami a nepohodlnými dopravnými prostriedkami treba pripomenúť aj riziká chorôb, prepádnutia zbojníkmi a podvodníkmi. Bandy zločincov vyčíňali na cestách a často sa bolo potrebné chrániť nielen pred násilím, ale aj pred tými, ktorí zneužívali núdzu a zraniteľnosť pútnikov.¹⁹

Nie vždy boli výsledky starostlivosti pápežov o púcestných úspešné. Napriek tomu, že pútnici používali ochranu Cirkvi a počas púte bola zakázaná uzurpácia ich majetku, dochádzalo k neprávostiam. Pútnici si ukladali hotovosť do opasku, do podrážok topánok a v moslimských krajinách medzi plátky bravčového mäsa.

Na konci stredoveku už aristokracia i bohatší mešťania zvykli so sebou nosiť len hotovosť na pár dní, pretože sa rozvinul systém

19 Z nášho územia svedčí o tom aj list (28. 12. 1494) bardejovského kňaza Jána, ktorý bol poslaný do Ríma po pápežskú bulu. Bolo to v časoch nepokojov počas invázie francúzskeho kráľa Karola VII. do Talianska. Jeho priam dobrodružná cesta, ktorá bola úspešná, trvala od novembra 1494 do júna 1495. V liste, ktorý možno považovať za jeden z prvých cestopisov v Uhorsku, opisuje mnohé prepady pútnikov aj cirkevných hodnostárov. Na pokrytie cestovných výdavkov mu bardejovská radnica vyplatila 60 zlatých a 1 500 denárov. Porov. HLAVAČKOVÁ, M.: *Pútnik. Sonda do života stredovekých pútnikov. Kráľ Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*, 2022, s. 143

bezhotovostného platobného styku. V prípade potreby si potom vymieňali v banke alebo u obchodníkov zmenky, akési predchodkyne šekov vypísané na doručiteľa. Síce ich to neochránilo pred prepadnutím a okradnutím, ale znížilo sa riziko škody.²⁰

Pápež Bonifác VIII. použil aj duchovný prostriedok exkomunikácie proti páchatelom – bulu *Excommunicamus* z apríla 1303, ktorú potvrdil pápež Urban VI. v roku 1363 bulou *Apostolatus officium* a ešte neskôr v roku 1372 pápež Gregor IX. Je pozoruhodné, že v týchto príkladoch, ako aj v príkladoch v nasledujúcich storočiach, sa exkomunikácia vzťahovala nielen na páchatelov, ale aj na podporovateľov. Toto však nebol jediný prostriedok, pretože sa siahlo aj k metódam typickým pre svetskú moc.

Pútnici prichádzali do Večného mesta, aby získali odpustenie hriechov, ktorých rozhrešenie žiadali biskupi od apoštolských penitenciárov, alebo aby navštívili hroby mučeníkov a baziliky z konštantínovského obdobia (predovšetkým Vatikánsku baziliku, Baziliku Ostiense zasvätenú svätému Pavlovi a Lateránsku baziliku). Už v 8. storočí sa vypracoval itinerár, sprievodca v pravom zmysle slova pre „romei“, ako nazývali pútnikov do Ríma. Všetky tieto príručky vznikli podľa vzoru takzvaného itinerára *Einsiedeln* nazvaného podľa švajčiarskeho opátstva, v ktorom sa našiel rukopis (kódex) pripisovaný pútnikovi z 8. storočia. Itinerár navrhoval jedenásť rôznych trás pre spoznávanie pamiatok mesta. Oveľa známejšie boli takzvané *Mirabilia Urbis Romae*, ktoré siahajú do 12. storočia.²¹ Dielo predstavuje užitočné informácie, z ktorých sa

20 OHLER, N.: *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, 2002, s. 80

21 Pôvodný text sa stratil, rozoznateľné sú dve hlavné verzie. Prvá je v dokumente *Polyticus* od Benedetta Canonico; ide o dielo napísané v prvej polovici 12. storočia, v ktorom topografické informácie slúžili čitateľom na ilustrovanie trás procesií; druhá verzia, značne prepracovaná, je zaradená do zbierky viacerých kníh s názvom *Collectanea*, zostavenej kardinálom z Aragony, Nicolasom Rosellom v období medzi rokmi 1356 a 1365. Táto posledná verzia sa znovu objavuje v jednom rukopise Vatikánskej apoštolskej knižnice napísanom v druhej polovici 14. storočia; je obohatená o zoznam rímskych kostolov, relikvií, ktoré sú v nich uložené, ako aj o informácie o odpustkoch udeľovaných pápežom Gregorom IX. (1227 – 1241).

dozvedáme, aké znalosti o topografii Ríma boli v danej dobe k dispozícii. Všetky ďalšie príručky, aspoň po *Tractatus de rebus antiquis et situ urbis Romae* z prvých rokov 15. storočia, čerpali informácie z *Mirabilia* (aj s príslušnými chybami).²²

Oblečenie pútnika,
Jubilejný rok 1725

KLOBÚK, PLÁŠŤ A PALICA

Charakteristický odev a odznaky pripnuté na klobúku či kabáte (z predchádzajúcich pútí alebo pred spiatočnou cestou) slúžili pútnikovi ako odporúčací list, chránili ho pred poplatkami a umožňovali mu prijímať pohostinstvo. Boli vyrobené najmä z plechu a mali informačnú funkciu – dávali na známosť, ktoré miesta už pútnik navštívil. V prvej polovici 14. storočia sa rozšírili v Ríme osobitné insígnie pútí – išlo väčšinou o malé reliéfy zobrazujúce jednotlivé baziliky alebo pápežské kľúče s pápežskou tiarou či Veronikinu šatku. Na stredovekých freskách chrámov, na oltárnych tabuliach aj ilumináciách v rukopisoch sa pútnici najčastejšie zobrazovali – hoci ide skôr o typové podobizne ako realistické obrazy – zahalení v dlhých splývajúcich plášťoch, ktoré ich ochraňovali pred dažďom i chladom a v noci zároveň slúžili ako prikrývka. Na hlave mali klobúk so širokým lemom chrániacim tvár pred slnkom a dažďom. Na kabáte alebo okolo krku mávali prevesený kríž. V ruke držali neodmysliteľnú palicu, ktorá im poskytovala oporu v náročnom horskom teréne, pri stúpaní do svahu, brodení prudkej rieky či v neistom trasovisku močiarov. Rovnako sa ňou oháňali pred dorážajúcimi zvieratami, najčastejšie túlavým psom. Cez rameno alebo na palici mali zavesený vak s jedlom a s niekoľkými nevyhnutnými vecami – náhradný odev a náhradné podrážky k topánkam, sieť, rybársky vlas na chytanie rýb či kresadlo na založenie ohňa. Nôž si pripevnili na opasok a lyžicu za klobúk. Proviant sa skladal predovšetkým z chleba, syra a sušených rýb; pitná voda

²² DEMICHELE, M.: *I Giubilei dei XIV. secolo*. In: *Giubilei e Anni Santi. Storia, Significato e Devozioni*, 2015, s. 27

PÚTNÍK

Výraz označuje toho, kto je „mimo mesta“ (per e ager: ten, kto je na poli). Pútník je teda cudzincom a uvedomuje si stav pravého veriaceho, ktorý je v stave večného vyhnanca na tejto zemi a túži dosiahnuť večný cieľ. Typickým znakom pútnika je klobúk, plášť a palica, tiež odznaky pripnuté na klobúku či kabáte (z predchádzajúcich pútí alebo pred spiatočnou cestou). Slúžili pútníkovi ako odporúčací list, chránili ho pred poplatkami a umožňovali mu prijímať pohostinstvo. Na kabáte alebo okolo krku mávali pútníci prevesený kríž. Ten, kto sa vracal z púte do Svätej zeme, vracal sa s palmou, aby dokázal, že navštívil hrob Ježiša Krista. Pútníci do španielskej Compostely nosili mušľu, ktorou si naberali vodu z prameňov.